

สงกรานต์ สักขานล่อง บุญเดือนห้า และวันว่าง

ดอกรัก¹

เมื่อความร้อนในปลายเดือนมีนาคมคือคลื่นต่อเข้าเดือนเมษายน เป็นที่รู้กันว่า “วันสงกรานต์” ได้ใกล้เข้ามาแล้ว หลายคนใจจดใจจ่อกับวันหยุดยาวในหน้าร้อนเช่นนี้ เด็กๆ ปิดเทอม พ่อแม่หยุดงาน ลูกหลานกลับบ้าน เป็นช่วงสัปดาห์ของครอบครัวจริงๆ เหมือนกับช่วงสัปดาห์หยุดยาวของฝรั่ง ช่วงหยุดคริสต์มาสต่อด้วยเทศกาลขึ้นปีใหม่ เพียงแต่ของฝรั่งนั้นหนาวจัด ส่วนของไทยเรานั้นก็ “ร้อนจัด” เช่นกัน

บ้านเราเมืองเรามีวิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำ บ้านเรือนในอดีตก็ปลูกเป็นเรือนแพที่ริมฝั่งแม่น้ำ การทำมาหากินก็ใกล้กับแหล่งน้ำ ด้วยความเมืองไทยเป็นเมืองร้อนจึงมีการใช้ปริมาณน้ำมาก ประกอบกับเมืองไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำ ประมาณ 300 กว่าปีที่ผ่านมานี้ บ้านทีกของเอกอัครราชทูตชาวฝรั่งเศส ลา ลูแบร์ ในช่วงปลายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกถึงชาวสยามหรือคนไทยไว้ว่า

ชาวสยามอาบน้ำวันละ 3 หรือ 4 ครั้งและอาบบ่อยๆ และถือกันเป็นความสุภาพว่า จะมีไปเยี่ยมเยียนผู้ใดในรายที่สำคัญๆ โดยมิได้อาบน้ำให้สะอาดหมดจดเสียก่อน....และเขาจะประแบ่งให้ชาวพริอยเพื่อให้เห็นว่าได้อาบน้ำมาแล้ว....การอาบน้ำมี 2 วิธีคือลงไปแช่ในน้ำและใช้ขันตักน้ำรดร่างกาย

จากบันทึกดังกล่าวของ ลา ลูแบร์ นั้นจะเห็นได้ว่า ชาวสยามนั้น “ซีร้อน” ฝรั่งเองยังแปลกใจว่าทำไมวันหนึ่งๆ ชาวสยามต้องอาบน้ำถึงวันละ 3-4 ครั้ง และจะอาบมากกว่านี้ ถ้าต้องออกนอกเรือนไปพบบุคคลสำคัญ แม้แต่ในปัจจุบันเองผมว่าก็มีหลายคนอาบน้ำวันละหลายๆ ครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการอาบเพื่อชำระล้างกายจากการทำงาน หรืออาบเพื่อคลายร้อน หรือแม้กระทั่งเวลาจะออกจากบ้านไปทำธุระ ไปพบบุคคล หรือไปเที่ยว ก็ต้องอาบน้ำเสียก่อนเพื่อให้ร่างกายสดชื่น กระปรี้กระเปร่า เข้าใจว่ามันเป็นนิสัยส่วนตัวไปแล้ว บางครั้งอยู่เมืองนอกเมืองนาที่อากาศบ้านเขาหนาวเย็น คนไทยก็ยังต้องอาบน้ำทุกครั้ง อันเป็นเรื่องสร้างความประหลาดใจให้กับเจ้าบ้านเจ้าเมืองอยู่ไม่น้อย

เหตุนี้เอง “วันสงกรานต์” ในปัจจุบันของไทยๆ เราจึงมีการละเล่นสาดน้ำใส่กัน นัยหนึ่งเพื่อเป็นการดับคลายร้อนในวันที่อากาศร้อนอบอ้าว แสงแดดแผดเผาจนทำให้ร่างกายแทบจะละลาย อีกนัยหนึ่งก็เป็นส่วนลึกๆ ของนิสัยคนไทยที่ชื่นชอบการอาบน้ำวันละหลายๆ ครั้ง นั่นเอง

สงกรานต์ไทย

“สงกรานต์” เป็นคำในภาษาสันสกฤต แปลว่า เคลื่อนย้ายเข้าไป หรือผ่าน ในที่นี้หมายถึง วันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากราศีหนึ่ง ไปสู่อีกราศีหนึ่ง เรียกว่า วันสงกรานต์ แต่เฉพาะวันเวลาที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากราศีมีนเข้าไปสู่อุราศีเมษ ถือเป็นกรณีพิเศษ เรียกว่า “วันมหาสงกรานต์” ในสมัยโบราณถือเอาวันนี้เป็นวันขึ้นปีใหม่ การกำหนดนับเวลาที่ดวงอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ เป็นวันเริ่มต้นรอบปีใหม่ หรือวันขึ้นปีใหม่ดังกล่าวข้างต้นนั้น มีกำเนิดมาจากอินเดีย ต่อมาไทย

¹ ดอกรัก พยัคศรี นักวิชาการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

รวมทั้งชนชาติอื่นๆ ในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ พม่า มอญ ลาว เขมร ต่างรับเอาแนวความคิดนี้มาใช้เป็นวันขึ้นปีใหม่ประจำชาติของตน ซึ่งอาจกำหนดขึ้นไม่ตรงกัน แต่ก็ถือเป็นประเพณีสำคัญของบ้านเมือง²

ประกาศสงกรานต์

ตามฤกษ์จักรราศี สงกรานต์ปีนี้ พ.ศ. 2558 ในเว็บไซต์ myhora.com ได้คำนวณไว้ดังนี้³

นางรายนเทวี นางสงกรานต์ประจำวันอังคาร
ภาพจาก dailynews.com

วันมหาสงกรานต์ ตรงกับ **วันอังคารที่ 14 เมษายน เวลา 14 นาฬิกา 24 นาที 0 วินาที** ตามปฏิทินจันทรคติ ตรงกับ วันอังคาร แรม 11 ค่ำ เดือนห้า(5) ปีมะแม

นางสงกรานต์นามว่า **รากษกเทวี** ทรงพาหุรัด ทัดดอกบัวหลวง อาภรณ์แก้วโมรา ภักษาหารโลหิตหัตถ์ขวาทรงตรีศูล หัตถ์ซ้ายทรงธนูศร เสด็จนั่ง มาเหนือหลังวราหะ(สุกร) เป็นพาหนะ

เกณฑ์พิรุณศาสตร์ ปีนี้ อาทิตย์ เป็นอธิบดีฝน บันดาลให้ฝนตก 400 ห่า ตกในเขาจักรวาล 160 ห่า ตกในป่าหิมพานต์ 120 ห่า ตกในมหาสมุทร 80 ห่า ตกในโลกมนุษย์ 40 ห่า

เกณฑ์ธาราธิคุณ ชื่อ ปรูวิ(ธาตุดิน) น้ำอุดมสมบูรณ์ดี

เกณฑ์นาคราชให้น้ำ ปีมะแม นาคราชให้น้ำ 3 ตัว ทำนายว่า ฝนต้นปี กลางปี ปลายปีเสมอกันแล

เกณฑ์ธัญญาหาร ชื่อ วิบัติ ข้าวกล้าในไร่นา จะเกิดกิมิชาติ คือ มีด้วงแมลงรบกวน ข้าวกล้า จะได้ผล 1 ส่วน เสีย 5 ส่วน

บ้านเมืองจะเกิดยุทธสงคราม จะฆ่าฟันกัน จะนิราสจากกัน จะฉิบหายเป็นอันมากแล

วันเถลิงศก ตรงกับ **วันพฤหัสบดีที่ 16 เมษายน เวลา 18 นาฬิกา 21 นาที 36 วินาที** ตามปฏิทินจันทรคติ ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม 13 ค่ำ เดือนห้า(5) ปีมะแม

ตำนานสงกรานต์

ตำนานเรื่องสงกรานต์นี้ รัชกาลที่ 3 โปรดให้จารึกไว้ในแผ่นศิลา 7 แผ่นที่คอสองเฉลียงศาลาทิศพระมณฑปหลังเหนือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร แต่ปัจจุบันจารึกเรื่องมหาสงกรานต์ทั้ง 7 แผ่น ได้หายไปแล้ว เหลือเพียงคำอ่านจารึกซึ่งเล่าเป็นตำนานการกำเนิดวันสงกรานต์ของทางภาคกลางเอาไว้ คำอ่านจารึกเรื่องสงกรานต์นี้ปัจจุบันให้บริการในเว็บไซต์ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย⁴ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) โดยมีเนื้อเรื่องดังนี้

² สงกรานต์, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 35 [online] www.kanchanapisek.or.th เข้าถึงเมื่อ วันที่ 7 เมษายน 2558.

³ ประกาศสงกรานต์จุลศักราช 1377 พุทธศักราช 2558 [online] www.myhora.com เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2558.

⁴ จารึกเรื่องมหาสงกรานต์แผ่นที่ 1-7, ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย [online] www.sac.or.th/databases/inscriptions เข้าถึงเมื่อ วันที่ 7 เมษายน 2558.

มีท่านเศรษฐีผู้หนึ่งไม่มีบุตรแต่ต้องการบุตรมาก ด้วยถุณักเลงสุราที่บ้านใกล้กันนั้นกล่าวคำหยาบช้าต่อเศรษฐี ท่านเศรษฐีจึงกล่าวถามว่า เหตุใดท่านจึง กล่าวดูถูกรเราผู้มีสมบัติมาก นักเลงสุราตอบกลับว่า ถึงแม้ท่านเป็นผู้มีสมบัติมาก แต่ท่านก็ไม่มีบุตร เมื่อเสียชีวิตแล้ว สมบัติเหล่านี้ก็สูญเปล่า เรานั้นมีบุตรย่อมประเสริฐกว่า ท่านเศรษฐีจึงได้จัดพิธีบวงสรวงขอบุตรจากพระอาทิตย์ และพระจันทร์ รอนานสามปีก็มิได้เกิดบุตร เมื่ออาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ ท่านเศรษฐีจึงพาบริวารไปบวงสรวงขอบุตรจากพระไทร พระไทรมีความเมตตาสงสารเศรษฐีผู้นี้ จึงได้ขึ้นไปบนสวรรค์ทูลขอบุตรจากพระอินทร์ให้แก่เศรษฐี ผู้นั้น พระอินทร์จึงให้ธรรมาบาลกุมารเทวบุตรลงมาเกิดเป็นบุตรของท่านเศรษฐี

เมื่อภรรยาของท่านเศรษฐีคลอดบุตร ท่านเศรษฐีได้ปลุกปราสาทเจ็ดชั้นให้อยู่ใต้ต้นไม้ไทรริมฝั่งแม่น้ำ และตั้งชื่อให้ว่าธรรมาบาลกุมารธรรมาบาลกุมารนี้เป็น เด็กที่มีปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างมาก เรียนรู้ไตรเทพจบเมื่ออายุ 7 ขวบอีกทั้งยังสามารถ

เรียนรู้ภาษาคนได้อีก ความดั่งกล่าวได้ล่วงรู้ถึงท้าวกบิลพรหม ท่านจึงต้องการที่จะทดสอบปัญญาของธรรมาบาลกุมาร ท้าวกบิลพรหมจึงได้เสด็จลงมายังโลกมนุษย์ ถ้ามปัญญาธรรมาบาลกุมาร 3 ข้อคือ

ข้อที่ ๑ เข่าราศีสถิตอยู่แห่งใด

ข้อที่ ๒ เทียงราศีสถิตอยู่แห่งใด

ข้อที่ ๓ คำราศีสถิตอยู่แห่งใด

และตกลงกันว่า ถ้าธรรมาบาลกุมารสามารถตอบปัญหา 3 ข้อนี้ได้ ภายใน 7 วัน จะตัดเศียรของตนบูชาธรรมาบาลกุมาร แต่ถ้าธรรมาบาลกุมารไม่สามารถตอบปัญหาได้ ธรรมาบาลกุมารต้องตัดศีรษะของตนบูชาท้าวกบิลพรหมเช่นกัน

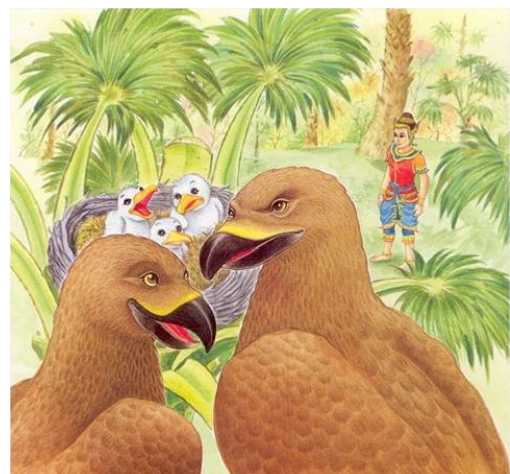
เวลาล่วงเลยไปถึง 6 วัน ธรรมาบาลกุมารก็ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ ด้วยความกลัวอาญาท้าวกบิลพรหม ธรรมาบาลกุมาร จึงได้หนีไปแอบซ่อนอยู่ใต้ต้นตาลและบนต้นตาลนั้นมีนกอินทรี 2 ตัว ตัวเมียทำรังอยู่บนอินทรีทั้งสองได้สนทนากันอยู่ในเรื่องการออกไปหากินในวันพรุ่งนี้

นางนกอินทรี : พรุ่งนี้เราจะไปหากินที่ไหนกันดี

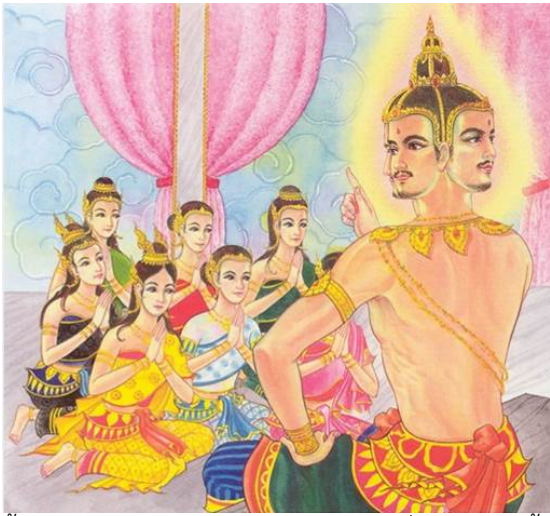
นกอินทรีตัวผู้ : พรุ่งนี้เราไม่ต้องออกไปหากินไกลหรอก ด้วยพรุ่งนี้ธรรมาบาลกุมารจะต้องตัดศีรษะบูชาท้าวกบิลพรหม เนื่องจากตอบปัญหาไม่ได้

นางนกอินทรี : น่าสงสารกุมารน้อยยิ่งนัก ท้าวกบิลพรหมก็ช่างถามปัญหาที่มนุษย์กินจะตอบได้

นกอินทรีรู้สึกหมั่นไส้นางนกอินทรีจึงได้บอกถึงคำตอบที่ท้าวกบิลพรหมถามธรรมาบาลกุมารให้นางนกอินทรีได้รู้

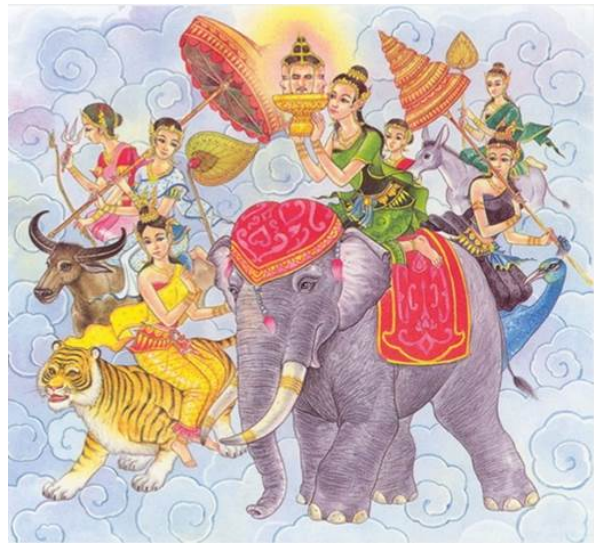

นกอินทรีตัวผู้ : ราศีแห่งมนุษย์นั้นจะสถิตอยู่ที่ร่างกายต่างวาระกัน คือ เวลาเช้าจะสถิตอยู่ที่หน้า มนุษย์จึงต้องล้างหน้า เวลาเที่ยงราศีสถิตอยู่ที่อก มนุษย์จึงต้องประพรมน้ำที่หน้าอก และเวลาค่ำสถิตอยู่ที่เท้า มนุษย์จึงต้องล้างเท้า จึงจะพ้นอัปรีภัยไรทั้งปวง

น้ำก็จะเหือดแห้ง ท้าวกบิลพรหมจึงรับสั่งเรียกธิดาทั้ง 7 เพื่อให้หน้าเศียรของท้าวกบิลพรหมไปแก้ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ 60 นาที แล้วจึงนำไปเก็บไว้ในมณฑปถ้ำธูลิเขาไกรลาศ ครั้นครบกำหนด 365 วัน (โลกสมมุติว่าเป็น 1 ปี) เป็นสงกรานต์ ซึ่งหมายถึงขึ้นปีใหม่ นั่นเอง นางสงกรานต์ก็จะต้องนำเศียรของท้าวกบิลพรหมแก้ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุเป็นประจำทุกปี

ธรรมบาลกุมารเมื่อได้ยินดังนั้น ก็ได้จดจำคำตอบและนำไปบอกแก่ท้าวกบิลพรหม ท้าวกบิลพรหมจึงจำต้องตัดเศียรของตนบูชาธรรมบาลกุมาร แต่เศียรของท้าวกบิลพรหมมีพิษมาก คือ ถ้าตัดแล้วตั้งไว้บนแผ่นดิน แผ่นดินก็จะลุกเป็นไฟ ถ้าโยนขึ้นสู่ท้องฟ้าฝนก็จะตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล และถ้าทิ้งลงมหาสมุทร

ล้านนา สังขานล่อง

“สงกรานต์” ในภาคเหนือของประเทศไทย หรือล้านนา เรียกว่า “สังขาน” เหตุที่เรียกว่า “สังขาน” นั้น คนไทยถิ่นเหนือจะออกเสียงควบกล้ำ กร เป็นเสียง ข เสมอ เช่น กราบ เป็น ขาบ โกรธ เป็น โชด เป็นต้น วันสังขานล่องของทางล้านนาจะตรงกับวันในภาคกลาง คือ วันมหาสงกรานต์ อันถือเป็นวันสิ้นสุดของปีเก่า

ประกาศสังขาน

ในหนังสือปีใหม่เมืองล้านนา⁵ หรือปกขะทีนล้านนา ประจำปีจุลศักราช 1377 พุทธศักราช 2558-2559 ปีดับเม็ด (ปีมะแมสัปดาห์) ดร.ยุทธพร นาคสุข สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้พยากรณ์ไว้ดังนี้

มังคลวุฒิกาลานุกาละ สังกรมสวัสดิ์ ศิริศุภมัสตุ จุลศกราชได้ 1376 ตัว มะเมียฉนำ
กัมโพชพิสัย ในคิมหันตฤดู จิตตมาส กาศปักษ์ เอกาทสี ฤมมวารโอง ไทภาษาว่าป्लीกาบสะง่า เดือน
๗ ลง ๑๑ ค่ำ วันไทกตสัน ติถิ ๑๐ ตัว นาทีติถิ ๓ ตัว พระจันทร์จรมยุตติโยคโสเดเสด็จเข้าเที่ยวเทียม

⁵ ยุทธพร นาคสุข, พยากรณ์สังกรานต์, หนังสือปีใหม่เมืองล้านนา 2558 (ปฏิทินล้านนา), เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์ อ.สันป่าตอง จ. เชียงใหม่, 2558.

นักขัตตฤกษ์ตัวถั่ว 2 ชื่อธนิษฐาคือว่าดาวไซ เทวดาปรากฏในกุมภวาโยรวายสี่ นาทรีกษ์ 2 ตัว เลี้ยง
ยามตูดซ้ายสู่ยามกลาง ปลาย 2 ลูกมทานที่ ปลาย 14 พืชชา ปลาย 5 ปราม ปลาย 10 อักขระ
คือว่าได้ 14 นาฬิกา 24 นาที 00 วินาที พร่ำว่าได้วันอังคารที่ 14 เมษายน พระพุทธศักราช
2558

...เดือน ๗ ลง ๑๓ ค่ำ เปนวันพระญาวัน พร่ำว่าได้วันพฤหัสบดีที่ 16 เมษายน พระพุทธ
ศักราช 2558 วันไทเต่าเล็ด ตีถี่ 12 ตัว นาที่ตีถี่ 46 พระจันทร์ยุตติโยดโสดเสด็จเข้าเที่ยวเทียม
นักขัตตฤกษ์ตัวถั่ว 25 ชื่อปพพัทธรบท คือ ดาวหัวเนื้อทราย นัย ๑ ว่าดาวพิดานหลวง เทวดาปรากฏ
ในมินอาโพรวายสี่ นาทรีกษ์ 10 ตัว เลี้ยงยามพาดลันสู่ยามตูดเล็ก ปลาย 3 บาทน้ำ ปลาย 8 พืชชา
ปลาย 5 ปราม ปลาย 10 อักขระ คือว่าได้เวลา 18 นาฬิกา 21 นาที 36 วินาที ยามนั้นสกราชจึง
ขึ้นแถมตัวนี้ จึงเปน 1377 ตัว ปีคัมเม็ดแล

...นาคราชขึ้นน้ำ 7 ตัว บันดาลหื้อฝนตก 400 ห่า ชื่อ ภูมมาธิปติ จัดดเป็นตางได้ 4 ตาง แล
ตางกว้างได้ 60 โยชนะ เล็ก 30 โยชนะ จักตกในเขาสัตตปริภณท์ 191 ห่า ตกในป่าหิมพานต์ 133
ห่า ตกในมนุสสโลกเขตต์เมืองคน 76 ห่า

การคำนวณ หรือการพยากรณ์ วันมหาสงกรานต์ และวันเถลิงศกของทางภาคกลาง หรือวันพญาวันของทางล้านนา
นั้น ปรากฏว่าได้วันเวลาที่ตรงกันคือ วันมหาสงกรานต์ คือวันอังคารที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2558 เวลา 14 นาฬิกา 24 นาที 00
วินาที และวันเถลิงศกหรือวันพญาวัน คือวันพฤหัสบดีที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2558 เวลา 18 นาฬิกา 21 นาที 36 วินาที อันเป็น
วันเวลาเปลี่ยนศักราช หรือขึ้นปีใหม่ของชาวไทยนั่นเอง

ตำนานสงกรานต์ทางภาคเหนือหรือล้านนาเอง มีเรื่องเกี่ยวกับ ธรรมบาลกุมารกับท้าวกบิลพรหมเช่นเดียวกันกับ
ทางภาคกลาง โดยปรากฏอยู่ในธรรมคัมภีร์พื้นเมืองเรื่อง “อานิสงส์ปีใหม่เมือง” แม้กระนั้นก็ตาม เรื่องธรรมบาลกุมารนี้เข้าใจ
ว่าล้านนารับอิทธิพลมาจากไทยภาคกลาง ซึ่งผลจากการศึกษาการชำระปฏิทินล้านนาโดยนักวิชาการร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น
(ยุทธนา นาคสุข, 2546, หน้า 44) พบว่า ในอดีตคติของชาวล้านนาได้ให้ความสำคัญต่อขุนสังขานต์ในลักษณะบุคลาธิษฐาน
หมายถึงพระอาทิตย์ เป็นสุริยะเทพ และจากคัมภีร์สุริยยาตร์ได้กล่าวถึงการล่องของสังขานต์ในแต่ละปีนั้น มีขุนสังขานต์เป็น
ตัวเอก และมีนางเทวดามารอรับขุนสังขานต์ การล่องของขุนสังขานต์มีความยิ่งใหญ่อลังการ และมีบุคลิกลักษณะที่แตกต่าง
กันไป ตามวันที่สังขานต์ล่องในแต่ละปี เช่น สีเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับ การถือสิ่งของในแต่ละมือ อิริยาบถ พาหนะ ทิศการ
เสด็จ ฯลฯ และคำทำนายมีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกมนุษย์ เช่น เหตุการณ์สำคัญ ศักดิ์สงคราม ของถูกของแพง
ปริมาณน้ำฝน พืชพรรณธัญญาหาร เป็นต้น จากการศึกษาดังกล่าว พบว่าไม่มีการกล่าวถึงหรือให้ความสำคัญต่อท้าวกบิล
พรหมและนางสงกรานต์เลย⁶

⁶ ตำนานปีใหม่เมือง, ประเพณีล้านนา : ประเพณีปีใหม่เมือง [online] <http://library.cmu.ac.th/ntic/lannatradition/newsyear-history.php> เข้าถึงเมื่อ
วันที่ 8 เมษายน 2558

ตำนานปู่-ย่าสังขานต์⁷

คนโบราณได้สมมติตัวสังขานต์เป็นคนแก่สองคน คือปู่สังขานต์และย่าสังขานต์อ่อแพไหลมาตามแม่น้ำ บ้างก็ว่าปู่สังขานต์และย่าสังขานต์หาบกระบุงตะกร้า เดินมาตามถนน เพื่อมารอรับเอาเสนียดจัญไรทั้งหลาย ไปขว้างทิ้ง บ้างก็ว่าปู่สังขานต์ย่าสังขานต์ ห่มผ้าสีแดงล่องแพมาตามแม่น้ำ นำพาสิ่งไม่ดีเป็นอัปมงคลมาด้วย จึงต้องขับไล่ด้วยเสียงดังของประทัดเร่งเร้า ให้ผ่านไปโดยเร็ว วันนี้นักคนโบราณจึงจะเก็บกวาด ทำความสะอาดบ้านเรือน ชักผ้า เผาเศษขยะไปไม่ให้สิ่งหมักหมมทั้งหลายหมดสิ้น ไปพร้อมๆกับสังขานต์ที่ล่องไป

สิ่งสมมุติว่าเป็นปู่สังขานต์ ย่าสังขานต์นั้น แท้จริงคือ ตัวตนของเราที่กำลังไหลล่องไป ตามวัยของสังขาร มีอายุที่มากขึ้น จึงต้องการเริ่มต้นชีวิตใหม่ให้ดีขึ้น จะต้องขว้างทิ้งเสียสิ่งเศร้าหมอง ที่มีอยู่ในกาย วาจา และใจนั่นเอง สิ่งสำคัญในวันนี้คือการ "คำหัว" โดยน้ำขมิ้นส้มป่อย เพื่อชำระล้างสิ่งอัปมงคล และในวันนี้ มีการทำพิธีลอยสังขานต์ที่แม่น้ำใหญ่ โดยการทำแพต้นกล้วย ประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ ช่อ ตุ้ง อาหารคาวหวาน แห่ด้วยฆ้องกลองอย่างครึกครื้น

ในการทำพิธี มีการปั้นข้าวแบ่งลูบไล่ตามตัว เพื่อขจัดเสนียด จัญไร จากนั้นนำแป้งมาปั้นเป็นรูปตัวเป้ง หรือนักซัตรตามปีเกิดของตนเอง อธิษฐานและใส่ลงในแพ และปล่อยให้แพไหลไปตามแม่น้ำ มีปู่อาจารย์เป็นผู้ทำพิธี ในปัจจุบัน พิธีลอยสังขานต์ ยังคงปฏิบัติกันที่บ้านบางหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น

บุญเดือนห้า บุญสงกรานต์

ในภาคอีสานของไทยมีประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่อยู่คู่ชาวอีสานมาช้านานคือ “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” ฮีต คือจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนานประจำทุกเดือน 12 เดือน คองคือ ครรลอง แนวทางอันควรปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครอง สงฆ์ คนธรรมดาสามัญ¹⁴ ช้อ

บุญเดือนห้าขึ้นอยู่กับฮีตสิบสอง คือบุญสงกรานต์ คนอีสานนับเดือนธันวาคมเป็นเดือนแรกหรือเดือนอ้าย ส่วนเดือนห้าจะตรงกับเดือนเมษายน ในช่วงงานบุญสงกรานต์นี้ ชาวอีสานกำหนดทำกันในเดือนห้า ปกติมี 3 วัน โดยเริ่มแต่วันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายนเหมือนกับภาคกลาง วันที่ 13 เมษายน เป็นวันต้น คือ วันมหาสงกรานต์ วันที่ 14 เมษายน คือวันกลางเป็นวันเนา และวันที่ 15 เมษายน คือวันสุดท้าย เป็นวันเถลิงศก ชาวอีสานถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ พิธีสงกรานต์ในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ อาจมีพิธีทำแตกต่างกันไปในชื่อปลีกย่อยแต่ที่ทำเหมือนกัน คือ การสรงน้ำพระพุทธรูป ที่สำหรับสรงน้ำพระพุทธรูปมักเป็นที่ใดที่หนึ่ง ที่เห็นว่าเหมาะสม ซึ่งตามปรกติมักใช้ศาลาการเปรียญ แต่บางวัดก็จัดสร้างหอสงฆ์ขึ้นแล้วอันเชิญพระพุทธรูปในประดิษฐานไว้ เพื่อทำการสรงในวันสงกรานต์ และในวันถัดจากวันสงกรานต์อีกด้วย⁸

⁷ วันสังขานต์ล่อง, ประเพณีล้านนา : ประเพณีปีใหม่เมือง [online] [www.http://library.cmu.ac.th/ntic/lannatradition/newsyear-sangkan.php](http://library.cmu.ac.th/ntic/lannatradition/newsyear-sangkan.php) เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2558.

⁸ เดือนห้าบุญสงกรานต์, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม [online] <http://www.m-culture.go.th/mahasarakham/index.php> เข้าถึงเมื่อ วันที่ 8 เมษายน 2558.

นอกจากนี้ในช่วงเดือนห้าจะมีพิธีกรรมที่นิยมทำกันคือ “พิธีฮอดสรง” พิธีเถรภิเษก เป็นงานประเพณีโบราณของชาวอีสาน จัดขึ้นเพื่อยกย่องพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชนยกย่องขึ้นเป็น สำเร็จ, ซา, คู ฯลฯ เป็นการทำพิธีเถรภิเษกมอบถวายสมณศักดิ์กันในระดับชาวบ้านโดยชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่ายในชุมชน⁹

สงกรานต์ “วันว่าง” ของคนปักซีได้¹⁰

เมื่อเข้าเดือน 5 หรือเดือนเมษายน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ คนปักซีได้จะเรียกว่า “วันว่าง” เพราะเป็นวันที่ไม่ต้องทำอะไรเลย ในช่วงเวลา 3 วันนี้ จะอยู่บ้าน ไม่ไปไหน ไม่ทำอะไร ถือว่าเป็นวันหยุดทำงานทุกอย่างเพื่อพักผ่อน ทั้งงานออกแรง การประกอบอาชีพต่างๆ แต่ก็จะมีการทำบุญเลี้ยงพระ มีการสงฆ์น้ำพระพุทธรูป เมื่อเสร็จจากการทำบุญแล้ว ก็จะโปรดน้ำคนเฒ่าคนแก่ในตระกูลของตน มีการจัดข้าวของเครื่องใช้ ข้าวปลาอาหารไปเป็นของขวัญเพื่อแสดงความเคารพต่อบุพการี ส่วนมากจะทำกันในวันที่ 13 เมษายน

ในช่วงวันว่างที่ละเลิกจากการทำงานประกอบอาชีพ ก็จะทำขนมต่างๆ เช่น ขนมกวน ขนมทอด ไข่เลี้ยงพระและรับประทานกัน ในตอนกลางคืนจะมีการเล่นเพลงบอกหรือทอกเพลงบอกไปตามผู้ใหญ่หรือบ้านผู้ที่ตนเคารพนับถือ บ้านที่ถูกพวกเล่นเพลงบอกไปหากก็จะเตรียมจัดการต้อนรับให้ของขวัญตามสมควร กล่าวกันว่าเพลงบอกในเทศกาลสงกรานต์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อแจ้งให้ชาวบ้านรู้กำหนดวันสงกรานต์ บอกเกณฑ์น้ำฝน เรื่องนาคีให้น้ำ และให้พรแก่เจ้าของบ้านด้วย

ขนมกวน

ภาพจาก ศูนย์ข้อมูลกลางวัฒนธรรม

http://www.m-culture.in.th/moc_new/2013/08/

ขนมกวน

นอกจากนี้ยังมีการก่อพระเจดีย์ทราย หรือการขนทรายเข้าวัด เพื่อให้ประชาชนได้บุญ เมื่อขนทรายเข้าวัดกองหนึ่งแล้ว เจ้าของทรายจะตกแต่งทรายแล้วนำเอาไม้รูปเทียนมาประดับไว้บนกองทราย และมีการฉลองทราย

นอกจากประเทศไทยแล้ว เพื่อนบ้านเราก็มีเทศกาลสงกรานต์เช่นเดียวกัน มีคติความเชื่อเกี่ยวกับการขึ้นปีใหม่ในวันสงกรานต์เช่นเดียวกับไทยเรา เช่น ลาว พม่า กัมพูชา คนไทในสิบสองปันนา เป็นต้น¹¹

⁹ พิธีฮอดสรง, ศูนย์ข้อมูลกลางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม [online] http://www.m-culture.in.th/moc_new/2011/10/พิธีฮอดสรง เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2558.

¹⁰ ประเพณีราชภักดิ์ภาคใต้, มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ [online] <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=852%20> เข้าถึงเมื่อเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2558.

¹¹ “สงกรานต์ต่างแดน”, manager online [online] <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9570000036224> เข้าถึงเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2558

สงกรานต์ลาว

“สงกรานต์ลาว” จะแบ่งการจัดงานหลักๆ ออกเป็น 3 วัน วันแรกเรียกว่า “วันสังขารล่อง” ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือนเพื่อเป็นการปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไปและเตรียมรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามา วันที่สองเรียกว่า “วันเนา” ถือเป็นวันแห่งครอบครัว เพราะญาติพี่น้องจะมารวมตัวกันเพื่อบายศรีสู่ขวัญให้แก่ผู้อาวุโส และวันสุดท้ายเรียกว่า “วันสังขารขึ้น” ถือว่าเป็นวันปีใหม่ที่แท้จริง จะมีการบายศรีสู่ขวัญ อวยชัยให้พรซึ่งกันและกัน รวมถึงมีการสงกราน้ำพระ และการแห่นางสังขาร ซึ่งเป็นนางสงกรานต์ของลาวอีกด้วย

สงกรานต์พม่า

“สงกรานต์พม่า” จัดขึ้นช่วงเดือน 5 (เมษายน) ของไทย แต่เป็นเดือน 1 ของพม่า ที่เรียกว่า “เดือนตะกุก” (ช่วงมีนาคม-เมษายน) ซึ่งเป็นเดือนที่เริ่มต้นศักราชใหม่ และเป็นเดือนต้นฤดูร้อน ในภาษาพม่า สงกรานต์มีชื่อเรียกว่า เหย่บะแหวต่อ (คำว่า เหย่ แปลว่า “พิธีน้ำ” ส่วนบะแหวต่อ แปลว่า “เทศกาล”) ปัจจุบัน รัฐบาลพม่ากำหนดประเพณีสงกรานต์ให้ตรงกับวันที่ 13-17 เมษายนของทุกปี

ประชาชนชาวพม่าเฉลิมฉลองวันสงท่ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ โดยจะมีการเล่นสาดน้ำตลอดทั้ง 5 วัน นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นช่วงมงคล จึงนิยมเจ้าวัดเข้าวา รักษาศีล สงกราน้ำพระพุทธรูปและพระเจดีย์ มีการรดน้ำดำหัวผู้อาวุโส และสละผมให้ผู้เฒ่าผู้แก่ด้วยน้ำส้มป่อย และเมื่อสิ้นวันสงกรานต์ ชาวพม่าจะนิยมจัดงานบวชนครให้ลูกชายและจัดงานเจาะหูให้ลูกสาว ดังนั้นในช่วงหลังสงกรานต์ จะพบเห็นขบวนแห่ลูกแก้วและลูกหญิงไปตามท้องถนนและรอบลานพระเจดีย์ ตามวัดต่างๆ จึงมีสามเณรบวชใหม่อยู่กันเต็มแทบทุกวัด

สงกรานต์กัมพูชา

“สงกรานต์กัมพูชา” ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวกัมพูชาเช่นกัน โดยจะตรงกับช่วงวันสงกรานต์ของไทย เรียกกันว่าเทศกาล “โจล ชนม์ ทเมย” ซึ่งเป็นช่วงต้นฤดูการเก็บเกี่ยว ในแต่ละปีรัฐบาลกัมพูชาอาจจะกำหนดให้จัดขึ้นในวันที่ 13-15 หรือ 14-16 เมษายน

เทศกาลสงกรานต์ของชาวกัมพูชาจะมีกิจกรรมคล้ายๆ กับไทย คือ มีการทำบุญตักบาตร ก่อพระเจดีย์ทราย สรงน้ำพระ มีการละเล่นพื้นบ้าน โดยจะแบ่งงานสงกรานต์ออกเป็น 3 วัน วันแรกชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตร มีการขนทรายเข้าวัดเพื่อเตรียมก่อพระเจดีย์ทราย วันที่สองเป็นวันของครอบครัว พ่อแม่ลูกและญาติพี่น้องจะมารวมตัวกัน อาจจะมีการให้ของขวัญกัน เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ด้วย ในช่วงค่ำก็จะมาร่วมกันก่อพระเจดีย์ทราย ส่วนในวันที่สาม จะมีการละเล่นรื่นเริงต่างๆ สรงน้ำพระพุทธรูป และรดน้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่เพื่อความเป็นสิริมงคล

สงกรานต์สืบสองปันนา

“สงกรานต์สืบสองปันนา” สงกรานต์ของชาวไต หรือชาวไท ในสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะเมืองจิ่งหง หรือเมืองเชียงรุ่ง จะจัดงานสงกรานต์ประมาณวันที่ 13-15 เมษายน เรียกว่าเทศกาล “พั่วสุ่ยเจี๋ย” โดยจะมีการจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองต่างๆ ด้วยความสนุกสนาน

กิจกรรมหลักๆ ที่มีในงานสงกรานต์สืบสองปันนาก็คือ การแข่งขันเรือมังกร อันเป็นเอกลักษณ์ของเทศกาลนี้ การระบำนกยูง ที่มีความเชื่อกันว่านกยูงนำพาความโชคดีมาให้ มีการร้องรำทำเพลงต่างๆ นอกจากนี้ก็ยังมีการเล่นน้ำ และการรดน้ำดำหัวให้กันและกันในเหล่าชาวเมือง รวมถึงผู้ที่ผ่านไปผ่านมาด้วย เพราะเชื่อว่าจะเป็นการชะล้างสิ่งไม่ดีออกไปจากตัว

